

Воронежский государственный университет Университет имени Гоце Делчева, г. Штип
Россия Македония

Воронешки државен универзитет Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
Русија Македонија

Voronezh State University Goce Delcev University in Stip
Russia Macedonia

Вторая международная научная конференция Втора меѓународна научна конференција

Second International Scientific Conference

ФИЛКО

FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ
PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

СБОРНИК СТАТЕЙ
ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS

10-12 мај 2017 / 10-12 мая 2017 / 10-12 May 2017

Воронеж

Воронеж

Voronezh

Воронежский государственный университет **Университет имени Гоце Делчева, г. Штип**
Россия **Македония**

Воронешки државен универзитет **Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,**
Русија **Македонија**

Voronezh State University **Goce Delcev University in Stip**
Russia **Macedonia**

Вторая международная научная конференция **Втора меѓународна научна конференција**

Second International Scientific Conference

ФИЛКО

FILKO

ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ **ФИЛОЛОГИЈА, КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ**
PHILOLOGY, CULTURE AND EDUCATION

СБОРНИК СТАТЕЙ
ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
CONFERENCE PROCEEDINGS

10-12 мај 2017 / 10-12 мая 2017 / 10-12 May 2017

Воронеж

Воронеж

Voronezh

ОРГАНИЗАЦИСКИ КОМИТЕТ

Олга А. Бердникова, Филолошки факултет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филолошки факултет при УГД
Татјана А. Тернова, Филолошки факултет при ВГУ
Светлана Јакимовска, Филолошки факултет при УГД
Генадиј Ф. Коваљов, Филолошки факултет при ВГУ
Виолета Димова, Филолошки факултет при УГД
Лариса В. Рибачева, Филолошки факултет при ВГУ
Костадин Голаков, Филолошки факултет при УГД

МЕЃУНАРОДЕН ПРОГРАМСКИ КОМИТЕТ

Софија Заболотнаја (Русија)
Лариса В. Рибачева (Русија)
Татјана А. Тернова (Русија)
Виолета Димова (Македонија)
Марија Кусевска (Македонија)
Ева Ѓорѓиевска (Македонија)
Даниела Коцева (Македонија)
Силвана Симоска (Македонија)
Татјана Атанасоска (Австрија)
Олег Н. Фенчук (Белорусија)
Јулиа Дончева (Бугарија)
Гергана Пенчева-Апостолова (Бугарија)
Билјана Мариќ (Босна и Херцеговина)
Душко Певуља (Босна и Херцеговина)
Волфганг Моч (Германија)
Габриела Б. Клајн (Италија)
Ева Бартос (Полска)
Даниела Костадиновиќ (Србија)
Тамара Валчиќ-Булиќ (Србија)
Селена Станковиќ (Србија)
Ахмед Ѓуншен (Турција)
Зеки Ѓурел (Турција)
Неџати Демир (Турција)
Карин Руке-Брутен (Франција)
Танван Тонгат (Франција)
Реа Лујиќ (Хрватска)
Технички секретар
Софија Заболотнаја
Татјана Уланска

Главен и одговорен уредник

Драгана Кузмановска

Јазично уредување

Софија Заболотнаја (руски јазик)

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонски јазик)

Снежана Кирова (англиски јазик)

Техничко уредување

Костадин Голаков

Ирина Аржанова

Славе Димитров

Адреса на организацискиот комитет:

Воронешки државен универзитет

Филолошки факултет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Русија

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Филолошки факултет

ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македонија

Е-пошта: filko.conference@gmail.com

Веб-страница: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

81(062)

82(062)

316.7(062)

МЕЖДУНАРОДНАЯ научная конференция (2 ; Воронеж ; 2017)

Сборник статей / Вторая международная научная конференция, Воронеж, 10-12 мая 2017 = Сборник на трудови / Втора меѓународна научна конференција, Воронеж, 10-12 мај 2017 = Conference proceedings / Second International Scientific Conference, Voronezh, 10-12 May 2017. - Штип : Универзитет имени Гоце Делчева = Универзитет “Гоце Делчев” = Shtip : Goce Delcev University, 2017. - 642 стр. : табели ; 25 см

Трудови на рус., мак. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-469-7

а) Јазик - Собири б) Книжевност - Собири в) Културологија - Собири
COBISS.MK-ID 105484554

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Ольга А. Бердникова, Филологический факультет при ВГУ
Драгана Кузмановска, Филологический факультет при УГД
Татьяна А. Тернова, Филологический факультет при ВГУ
Светлана Якимовска, Филологический факультет при УГД
Геннадий Ф. Ковалев, Филологический факультет при ВГУ
Виолета Димова, Филологический факультет при УГД
Лариса В. Рыбачева, Филологический факультет при ВГУ
Костадин Голаков, Филологический факультет при УГД

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Софья Заболотная (Россия)
Лариса В. Рыбачева (Россия)
Татьяна А. Тернова (Россия)
Виолета Димова (Македония)
Мария Кусевска (Македония)
Ева Гёргиевска (Македония)
Даниела Коцева (Македония)
Силвана Симоска (Македония)
Татяна Атанасоска (Австрия)
Олег Н. Фенчук (Беларусь)
Юлиа Дончева (Болгария)
Гергана Пенчева-Апостолова (Болгария)
Биляна Мариц (Босния и Херцеговина)
Душко Певуля (Босния и Херцеговина)
Волфганг Моч (Германия)
Габриелла Б. Клейн (Италия)
Ева Бартос (Польша)
Даниела Костадинович (Сербия)
Тамара Валчич-Булич (Сербия)
Селена Станкович (Сербия)
Ахмед Гюншен (Турция)
Зеки Гюрел (Турция)
Неджати Демир (Турция)
Карин Рукэ-Брутэн (Франция)
Танван Тонтат (Франция)
Реа Луйич (Хорватия)
Ученый секретарь
Софья Заболотная
Татьяна Уланска

Главный редактор

Драгана Кузмановска

Языковая редакция

Даница Атанасовска-Гаврилова (македонский язык)

Софья Заболотная (русский язык)

Снежана Кирова (английский язык)

Техническое редактирование

Костадин Голаков

Ирина Аржанова

Славе Димитров

Адрес организационного комитета

Воронежский государственный университет

Филологический факультет

г. Воронеж, пл. Ленина, 10, корпус 2, к. 34, Россия

Университет им. Гоце Делчева – Штип

Филологический факультет

ул. „Крсте Мисирков“ д. 10-А

Пош. фах 201, Штип - 2000, Р. Македония

Э-почта: filko.conference@gmail.com

Веб-сайт: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

EDITORIAL STAFF

Olga A. Berdnikova, Faculty of Philology, VGU
Dragana Kuzmanovska, Faculty of Philology, UGD
Tatyana A. Ternova, Faculty of Philology, VGU
Svetlana Jakimovska, Faculty of Philology, UGD
Genadiy F. Kovalyov, Faculty of Philology, VGU
Violeta Dimova, Faculty of Philology, UGD
Larisa V. Rybatcheva, Faculty of Philology, VGU
Kostadin Golakov, Faculty of Philology, UGD

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

Sofya Zabolotnaya (Russia)
Larisa V. Rybatcheva (Russia)
Tatyana A. Ternova (Russia)
Violeta Dimova (Macedonia)
Marija Kusevska (Macedonia)
Eva Gjorgjievska (Macedonia)
Daniela Koceva (Macedonia)
Silvana Simoska (Macedonia)
Tatjana Atanasoska (Austria)
Oleg N. Fenchuk (Belarus)
Yulia Doncheva (Bulgaria)
Gergana Pencheva-Apostolova (Bulgaria)
Biljana Maric (Bosnia and Herzegovina)
Dushko Pevulja (Bosnia and Herzegovina)
Wolfgang Motch (Germany)
Gabriella B. Klein (Italy)
Ewa Bartos (Poland)
Danijela Kostadinovic (Serbia)
Tamara Valchic-Bulic (Serbia)
Selena Stankovic (Serbia)
Necati Demir (Turkey)
Zeki Gurel (Turkey)
Ahmed Gunshen (Turkey)
Karine Rouquet-Brutin (France)
That Thanh-Vân Ton (France)
Rea Lujic (Croatia)
Conference secretary
Sofya Zabolotnaya
Tatjana Ulanska

Editor in Chief

Dragana Kuzmanovska

Language editor

Sofya Zabolotnaya (Russian)

Danica Atanasovska-Gavrilova (Macedonian)

Snezana Kirova (English)

Technical editing

Kostadin Golakov

Irina Arzhanova

Slave Dimitrov

Address of the Organizational Committee

Voronezh State University

Faculty of Philology

10 pl. Lenina, Voronezh, 394006, Russia

Goce Delcev University - Stip

Faculty of Philology

Krste Misirkov St. 10-A

PO Box 201, Stip - 2000, Republic of Macedonia

E-mail: filko.conference@gmail.com

Web-site: <http://js.ugd.edu.mk./index.php/fe>

СОДРЖИНА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Ануфрієв Олег – КУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ НЕКРАСОВЦІВ-СТАРОВІРІЦ В ПОНИЗЗИ УКРАЇНСЬКОГО ДУНАЮ: ІСТОРІЯ ТА СТАН ЗБЕРЕЖЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПОЛІЕТНІЧНОСТІ (НА МАТЕРІАЛИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)	11
2. Асимопулос Панайиотис - РЫБНЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ ГРЕЧЕСКОМ, РУССКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ	19
3. Балек Тијана - КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ТЕМПЕРАТУРНИХ ПРИДЕВА У САВРЕМЕННОМ СРПСКОМ И РУССКОМ ЈЕЗИКУ	27
4. Беляева Наталья - ОБРАЗ ДОМА В ТВОРЧЕСТВЕ В. ВЫСОЦКОГО И Ю. ШЕВЧУКА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ	37
5. Бердникова Ольга Анатольевна – ФИЛОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК	45
6. Бестолков Дмитрий Александрович – УЧАСТНИК РЖЕВСКОЙ БИТВЫ. ЛИРИЧЕСКИЙ ГЕРОЙ АЛЕКСАНДРА ТВАРДОВСКОГО В КОНТЕКСТЕ РУССКОЙ И БЕЛОРУССКОЙ ПОЭТИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ.....	55
7. Гладышева Светлана - СУДЬБА РОССИИ И ЕВРОПЫ В ПУБЛИЦИСТИКЕ Д. С. МЕРЕЖКОВСКОГО ПЕРИОДА ЭМИГРАЦИИ.....	63
8. Гончарова Алина - ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕТОДИКИ «ТИХОГО ОБУЧЕНИЯ» ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ КЕЙЛЕБА ГАТТЕНЬО	69
9. Гоцко Алла Николаевна - СОЦИАЛЬНЫЕ И ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РЕЧЕВОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ- ФИЛОЛОГА	79
10. Гузенина Светлана - СЛАВЯНСКИЕ ДУХОВНЫЕ ПАРАЛЛЕЛИ В КУЛЬТУРЕ РОССИИ И МАКЕДОНИИ.....	85
11. Ghențulescu Raluca -демче CULTURAL CHALLENGES IN SPECIALIZED TRANSLATIONS	91
12. Демченко Зинаида - КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА И ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	101
13. Денкова Јованка - НАУЧНАТА ФАНТАСТИКА НА ИВАН ЕФРЕМОВ	111
14. Димова Виолета - ЕСТЕТИКАТА НА КОМУНИКАЦИЈАТА И МЕДИУМИТЕ ВО НАСТАВАТА ПО ЛИТЕРАТУРА	121
15. Ѓорѓиева Димова Марија - ЗА АТРАКТИВНОСТА НА ЕДЕН ЖАНР (КНИЖЕВНИТЕ, КНИЖЕВНО-ТЕОРИСКИТЕ И КНИЖЕВНО-ИСТОРИСКИТЕ ИМПЛИКАЦИИ НА ИСТОРИОГРАФСКАТА МЕТАФИКЦИЈА)	129
16. Ѓорѓиоска Жаклина - ЦРКОВНОСЛОВЕНИЗМИТЕ ВО ТВОРЕЧКАТА РИЗНИЦА НА АНТЕ ПОПОВСКИ	139
17. Ефременкова Татьяна Николаевна - ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО УСПЕШНОЙ ЛИЧНОСТИ, ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗАЦИЮ ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ	149
18. Жосу Зоя - ПАМЯТЬ КУЛЬТУРЫ В РОМАНЕ ГЕРМАНА БРОХА «НЕВИНОВНЫЕ»	153

19. Зайналова Лариса – СОПОСТАВИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СИНТАКСИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ КАК ОСНОВА ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ	157
20. Зуева Надзея - ІДЭЙНЫ БАЗІС НАРОДНАГА БЫЦЦЯ Ў МАЛОЙ ПРОЗЕ БЕЛАРУСКАГА ПІСЬМЕННІКА ЛУКАША КАЛЮГІ	163
21. Иванова Бильана, Кирова Снежана, Кузмановска Драгана - ВЛИЯНИЕ НА ВЕШТИНИТЕ ЗА ПИШУВАЊЕ И ЗБОРУВАЊЕ НА КОМУНИКАЦИЈАТА НА СТУДЕНТИТЕ НА АНГЛИСКИ И ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК	173
22. Ивановска Билјана, Кусевска Марија - ПРАГМАТИКА НАСПРОТИ ГРАМАТИКА НАСПРОТИ СЕМАНИКА	185
23. Iskrev Dimitar - THE MENTOR AS KEY FIGURE IN WORKPLACE TRAINING	193
24. Јакимовска Светлана - ТРАНСФЕРОТ НА КУЛТУРНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ ПРИ ПРЕПЕВОТ НА СТИХОЗБИРКАТА БЕЛИ МУГРИ ОД КОЧО РАЦИН	201
25. Jankova Natka - INTERCULTURAL COMMUNICATION IN ELT	211
26. Jovanov Jane - POLYCONTEXTUAL LINGUACULTURAL COMPETENCE	219
27. Југрева Марија - ПРОТЕСКАТА ВО РАСКАЗОТ „МЕТАМОРФОЗА” НА ФРАНЦ КАФКА	227
28. Караниколова-Чочоровска Луси - МЕНТАЛИТЕТОТ ВО КУСАТА ПРОЗА НА ЧЕХОВ (ЗА ЖЕНСКИОТ, ЧИНОВНИЧКИОТ И НАРОДСКИОТ МЕНТАЛИТЕТ ВО КУСАТА ПРОЗА НА АНТОН ЧЕХОВ)	233
29. Корноглуб Е.В. - ОБРАЗ Л.Н. ТОЛСТОГО В ПОВЕСТИ ИОНА ДРУЦЭ «ВОЗВРАЩЕНИЕ НА КРУГИ СВОЯ»	240
30. Коробов-Латынцев Андрей - РУССКАЯ ФИЛОСОФИЯ О ВОЙНЕ И НА ВОЙНЕ	245
31. Костюченкова Наталья - МЕТАФОРИЧЕСКАЯ ОРИЕНТАЦИЯ В ОТНОШЕНИИ ГРАММАТИЧЕСКОГО ЯРУСА ЯЗЫКА (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО, АНГЛИЙСКОГО И НОРВЕЖСКОГО ЯЗЫКОВ)	257
32. Крикливец Елена - СТИЛЕВАЯ МОДИФИКАЦИЯ РЕАЛИСТИЧЕСКОЙ ПОВЕСТИ В РУССКОЙ И БЕЛОРУССКОЙ ЛИТЕРАТУРАХ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА	263
33. Krsteva, Marija - FACT VS. FICTION: THE DOUBLING OF THE BIOGRAPHICAL SELF IN BIOFICTIONS ABOUT F.SCOTT FITZGERALD AND ERNEST HEMINGWAY	271
34. Кузмановска Драгана, Кирова Снежана, Иванова Бильана - МАКЕДОНСКИОТ ПРЕДЛОГ НА – КАМЕН НА СОПНУВАЊЕ КАЈ ИЗУЧУВАЧИТЕ НА ГЕРМАНСКИОТ И АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК	277
35. Кузнецова Татьяна - КУЛЬТУРА ЭТНОСА В ФИЛОСОФСКО-ЭСТЕТИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ	287
36. Kyrchanoff Maksym - MODERNISM, FUTURISM AND AVANT-GARDE AS INTELLECTUAL MOTHERLANDS OF TRANSFORMATIONS IN CHUVASH IDENTITY IN THE POETRY OF GENNADIИ АИИ	295
37. Лазарев Андрей - «СЛАВЯНСКИЙ ВЕСТНИК» И МОСКОВСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ СЪЕЗД (1867)	307
38. Леонтиќ Марија - ПОТЕКЛО НА ТУРСКАТА ЛЕКСЕМА (х)ане/(х)ана (hane) И НЕЈЗИНА АДАПТАЦИЈА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СУФИКС	313
39. Лапыгина Мария - ОПИСАНИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ СЕРБСКОГО И РУССКОГО НАРОДА В СТАНДАРТНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ СИТУАЦИЯХ	321
40. Lisjak Anton - TRAGOVI RAZVOJA SLAVENSKOG IDENTITETA U POVIJESNIM IZVORIMA SREDNJEGA VIJEKA	329

41. Майсюк Ольга - ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГРАММАТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ РУССКОГО И ТУРКМЕНСКОГО ЯЗЫКОВ	341
42. Макаријоска Лилјана - ЛЕКСИЧКИОТ ПОДБОР ВО ПРОЗАТА НА ВЛАДО МАЛЕСКИ	349
43. Марковиќ Михајло, Новотни Соња – ЈАЗИЧНАТА ПОЛИТИКА НА РМ И ОДНОСОТ НА ИНСТИТУЦИИТЕ КОН МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	359
44. Маролова Даринка, Ѓорѓиевска Ева - БИРГЕРОВАТА „ЛЕНОРЕ“ – ПАРАДИГМА ЗА НЕПРЕБОЛНА ЛЮБОВ	367
45. Меркулова Инна - ЛЕКСИКА МАКЕДОНСКОГО ЯЗЫКА НА ОБЩЕСЛАВЯНСКОМ ФОНЕ	373
46. Методијески Дејан, Голаков Костадин - МАКЕДОНИЈА КАКО ПОТЕНЦИЈАЛНА ДЕСТИНАЦИЈА ЗА РУСКИТЕ ТУРИСТИ	383
47. Михайлова Ирина - РОЛЬ ИНОЯЗЫЧНЫХ ВКРАПЛЕНИЙ В УСТАНОВЛЕНИИ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫХ СВЯЗЕЙ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В.О. ПЕЛЕВИНА	393
48. Михайлова Елена, Чжоу Жуйгао - ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ С КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ ЯЗЫК	399
49. Младеноски Ранко - ПОЕТСКИОТ ОРАТОРИУМ НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ	409
50. Moretti Violeta - LATIN PROVERBS AS A TWO-WAY ROAD OF CULTURAL TRANSFER	419
51. Негријеска Надица – КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА МОЖНИОТ НАЧИН ВО ИТАЛИЈАНСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВРЗ ПРИМЕРИ ЕКСЦЕРПИРАНИ ОД РОМАНОТ CANONE INVERSO ОД АВТОРОТ ПАОЛО МАУРЕНСИГ И ПРЕВОДОТ НА МАКЕДОНСКИ	427
52. Недјурмагомедов Георгиј - ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ	437
53. Новотни Соња, Марковиќ Михајло – КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА НА РАЗВОЈОТ НА ПОЛУВОКАЛИТЕ ВО ДВА ПАТЕРИЦИ СО МАКЕДОНСКА ЦРКОВНОСЛОВЕНСКА РЕДАКЦИЈА	445
54. Орлова Надежда - БИБЛЕЙСКОЕ ИМЯ В СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ: АГАРЬ	455
55. Пасмарнова Валерия - ВИДЕО-КЕЙС КАК ФОРМА ОБУЧЕНИЯ НА СТЫКЕ ВЕБИНАРА И КЕЙС-ТЕХНОЛОГИИ	465
56. Петровска- Кузманова Катерина - „МАЈСТОРОТ И МАГАРИТА“ ОД М. БУЛГАКОВ НА СЦЕНАТА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОДЕН ТЕАТАР	473
57. Плахтиј Татьяна - РЕМИНИСЦЕНЦИИ КАК АКТУАЛИЗАТОРЫ НОВЫХ СМЫСЛОВ В ПЬЕСАХ УКРАИНСКОГО ДРАМАТУРГА XX СТОЛЕТИЯ НИКОЛАЯ КУЛИША	481
58. Пляскова Елена – ОТРАЖЕНИЕ НАРОДНОГО ЮМОРА В НЕМЕЦКИХ КОМПАРАТИВНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЗМАХ	491
59. Pop Zarijeva Natalija, Iliev Krste - THE CONTRIBUTION OF “DRACULA UNTOLD” TO THE EVOLUTION OF BRAM STOKER’S DRACULA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PROTAGONISTS	497
60. Попова Дарња - БЕЗУМНЫЙ МЕЧТАТЕЛЬ»: РЕЦЕПЦИЯ ЛИЧНОСТИ И ТВОРЧЕСТВА Э. ПО ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКЕ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВВ.	505
61. Продановска-Попоска Весна - ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ И ТЕХНИКИТЕ ПРИ ИЗУЧУВАЊЕТО НА СТРАНСКИ ЈАЗИК ВО ОДНОС НА ПРАВИЛНИОТ ИЗГОВОР	515
62. Розенфелд Марьяна - РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ В ОБЩЕНИИ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ	523

63. Roitberg Natalia – THE STRUCTURE OF A LANGUAGE LESSON	531
64. Росенко Н.И. - О НЕКОТОРЫХ НАПРАВЛЕННОСТЯХ ЭКОНОМИКО-ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ ЮРИСТА	539
65. Ряполов Сергей Владимирович - ФИЛОСОФИЯ О. ФЕОФАНА (АВСЕНЕВА) В КОНТЕКСТЕ ВОРОНЕЖСКОГО ФИЛОСОФСКОГО ТЕКСТА	543
66. Саломатина Мария - ЭССЕИСТИКА ПЕТРА ВАЙЛЯ, ИЛИ БЕСКОНЕЧНОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ	551
67. Симонова Светлана, Белоусов Арсений - К ВОПРОСУ ОБ ЭТИКО-ЭСТЕТИЧЕСКОМ СИНТЕЗЕ В ИКОНОПИСИ ВИЗАНТИИ И ДРЕВНЕЙ РУСИ	561
68. Соловьев Дмитрий - СИСТЕМА КУРАТОРСТВА УНИВЕРСИТЕТОВ	569
69. Стојановска-Стефанова Анета - КУЛТУРНИ ПРЕОБРАЗБИ КАЈ ДРЖАВИТЕ ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	573
70. Тасевска Марица, Хаџи-Николова Адријана – АНГЛИЦИЗМИТЕ ВО ГЕРМАНСКИОТ ЈАЗИК ВРЗ ПРИМЕРИ ОД СПИСАНИЈАТА „JOY“ и „WOMAN“	579
71. Тернова Татјана - ОБРАЗ РЕВОЛУЦИИ В ЛИРИКЕ АНАТОЛИЈА МАРИЕНГОФА	591
72. Тодорова Марија - УСВОЈУВАЊЕ НА ВТОР ЈАЗИК	597
73. Тоевски Свето - АНТРОПОЛОШКАТА ЛИНГВИСТИКА ВО МАКЕДОНИЈА И НЕЈЗИНИОТ ПОГЛЕД НА ГАНЕ ТОДОРОВСКИ И ПЕТРЕ М.АНДРЕЕВСКИ 605	
74. Тресцова С.В., Трощинская-Степушина Т.Е. - КЛАССИЧЕСКАЯ МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ	629
75. Уланска Татјана – КОГНИТИВНИТЕ МЕХАНИЗМИ ПРИ ПРОЦЕСОТ НА ЗБОРООБРАЗУВАЊЕ ВО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК	633
76. Филошкина Светлана - ТЕЛЕСНЫЕ ОБРАЗЫ В РОМАНЕ М. ОНДАТЖЕ «АНГЛИЙСКИЙ ПАЦИЕНТ»	639
77. Хайдер Джамил Джабер Альшинаинин - МЕЖДУНАРОДНЫЕ КУЛЬТУРНЫЕ СВЯЗИ ИРАКА В ЭПОХУ СОЦИОПОЛИТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ	645
78. Холина Дарья Александровна - ДВИЖУЩИЙСЯ СУБЪЕКТ В РАННЕЙ И ПОЗДНЕЙ ЛИРИКЕ У. Б. ЙЕЙТСА	651
79. Цыганкова Яна - РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ОБРАЗА ВАМПИРА В РОМАНАХ ЭНН РАЙС И ПОППИ З. БРАЙТ «ИНТЕРВЬЮ С ВАМПИРОМ» И «ПОТЕРЯННЫЕ ДУШИ»	659
80. Чуносова Ирина - УЧЕБНАЯ МОТИВАЦИЯ КАК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА	665
81. Шутаров Васко - МЕЃУНАРОДНИ КУЛТУРНИ ВРСКИ ВО ВРЕМЕ НА СОЦИО-ПОЛИТИЧКИ ПРОМЕНИ	671

UDK: 316.347-027.6”8/16”

TRAGOVI RAZVOJA SLAVENSKOG IDENTITETA U POVIJESNIM IZVORIMA SREDNJEGA VIJEKA

Anton Lisjak

Student, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, r.anton_lisjak@mail.ru

Sažetak: U ovom radu na temelju povijesnih izvora srednjega vijeka istraživano je postojanje i razvoj općeslavenskog identiteta u razdoblju do kraja 16. stoljeća. Pokušava se odgovoriti na pitanje koliko su Slaveni bili svjesni svoje raširenosti, svoje srodnosti. Prikazani su temeljni izvori iz čitavog slavenskog prostora. U njih su uključena Žitija svetih Konstantina Ćirila i Metoda, dokumenti koji su nastali iz ćirilometodske predaje te najstarijim dokumentima koji nas izvještavaju o Legendi o Čehu, Lehu i Rusu.

Ključne riječi: Slaveni, slavenstvo, etnički identitet, jezik, slavenski origo gentis, srednjovjekovlje.

Аннотация: Данная работа посвящена изучению существования и развития славянской идентичности в IX – XVII веках. В докладе рассматриваются вопросы осознания славянами своего территориального распространения и родства. В работе проанализированы основные источники всего славянского мира по данной тематике: Жития святых Константина (Кирилла) и Мефодия, документы продолжающие кирилло-мефодиевскую традицию, древнейшие памятники, содержащие легенду о Чехе, Лехе и Русе.

Ключевые слова: славяне, славянство, этническая идентичность, славянский origo gentis, средневековье.

Uvod

Etnički se identitet obično opredjeljuje kao svijest o sebi kao pripadniku neke etničke skupine odnosno skupine koja sebe doživljava drugačijom od drugih skupina prema jednoj ili više svojih oznaka (primjerice zajedničko podrijetlo, jezik, običaji, fizički izgled, vjerski sustav, pravnog uređenja i tome sličnog). Kada govorimo o etničkom identitetu važno je imati na umu da ga možemo promatrati iz raznih strana. Pa tako možemo govoriti o tome kakav identitet nekoj etničkoj skupini daju oni koji nisu članovi te skupine te kako sama etnička skupina shvaća sama sebe. U ovom ćemo se članku prvenstveno baviti pitanjem kako su Slaveni shvaćali sami sebe odnosno pratiti ćemo razvoj tog shvaćanja samih sebe od vremena prvog spominjanja ove etničke skupine na slavenskom jeziku pa do kraja 15. stol. Proći ćemo kroz temeljne izvore koji govore o slavenstvu u srednjem vijeku. Započet ćemo sa značenjem

ćirilometodske tradicije za razvoj slavenskog identiteta, a zatim ćemo pažnju obratiti na svojevrsni slavenski origo gentis, naime Legendu o Čehu, Lehu i Rusu.

1. Slavenski identitet u djelatnosti sv. Ćirila i Metoda i značenje ćirilometodske predaje za razvoj slavenskog identiteta

Najstariji slavenski izvori u kojima se pojavljuje slavensko narodno ime jesu Žitija Konstantina Ćirila i Metoda. Žitije Konstantinovo nastalo već prije 885. godine kada je umro Metoda i kada su učenici sv. braće bili protjerani iz Moravske. Žitije Metodovo nastalo je nakon Metodove smrti. Ukoliko je tome doista tako, znači da bismo prve izvještaje o svijesti Slavena kao o posebnoj etničkoj skupini od strane njih samih imali već u drugoj polovini 9. stoljeća. Što se tiče samih Žitija svete braće, očuvani su nam nažalost tek kasniji prijepisi. Izvorna su dijela po svoj prilici bila pisana klasičnim starocrkvenoslavenskim jezikom. Autori žitija vjerojatno su bili učenici svete braće. Najstariji očuvani rukopis *Žitija Metodova* potječe iz 12. stoljeća, a *Žitija Ćirilova* iz 15. stol. Prijepisi koji su do nas dospjeli pisani su istočnoslavenskom odnosno ruskom redakcijom crkvenoslavenskog jezika. Poznato je da su ova djela koristili već stariji ruski ljetopisci. U slavističkoj se znanosti od početka smatralo da su nastali mnogo kasnije od 9. stoljeća, kasnije se ipak utvrdilo da su nastala ranije. U boljem razumijevanju ovih izvora i u njihovoj dataciji istaknutu je ulogu imao A.V. Gorski (1812-1875).

U Žitiju se Ćirilovu u vezi s slavenskim etnonimom javljaju izrazi: *словѣньскы боукви, Словѣном, книги словѣньскыа, словѣньскыа оученикы, словѣнскимъ языкомъ, ꙗша сватую литоургию словѣньскы*. U Žitiju Metodovu pak se spominju ovi izrazi: *Словѣнско, Словѣнїемъ, обычаемъ словѣнскимъ, мы Словѣны, словѣньскы бесѣдуютъ, словѣньскы книги, словѣньскою евангелие, странамъ темъ словѣнскимъ, словѣньскы сътрѣбиша*. Iz ovih dvaju žitija slijedi da su najkasnije u 9. stoljeću među slavenskim življem već bili oblikovani pojmovi slavenskog identiteta. Najviše to dolazi do izražaja na mjestu gdje se spominje *mi Slověni*. Izrazi se dalje čvrstu vežu i za jezik na kojem je ovaj narod govorio ili pjevao ili čitao evanđelje odnosno obavljao bogoslužje. Uz sve se to veže pridjev *slověньскъ*. To ovdje prvenstveno treba shvatiti u smislu jezika. Zanimljivo, autor Žitija Metodova spominje i slavenske običaje, naime Metod je bio postavljen za upravitelja djela istočnorimskog imperija u kojem je većinski živalj bio slavenski. Autor žitija je u tome prepoznao Božju providnost koja ga je bila postavila u tu službu među Slavene upravo kako bi se upoznao s slavenskim običajima i načinom života te bio spreman za ono što je došlo kasnije tj. misiju naviještanja evanđelja među spomenutim narodom. Običaje odnosno način života pak možemo smatrati jednim od temeljnih sastavnica nečijeg narodnog identiteta. Ovdje moramo spomenuti i zemljopisnu rasprostranjenost Slavena. Ovi izvori, što se tiče naziva

etničke skupine, ne čine nikakvu razliku između Slavena koji su naseljavali Imperij, Slavena u Moravskoj i Panoniji te Slavena u drugim zemljama. U izvoru su naime i usta pape koji odgovara knezu Kocelju položene riječi *ne samo tibi jedinomu, nego i svim onim slavenskim zemljama ga šaljem učitelja od Boga i od svetog apostola Petra...* Iz ovog možemo zaključiti da je već u to doba postojala neka svijest Slavena o tome da naseljavaju i druge države odnosno svijest raznih slavenskih skupina o drugim možda i prilično udaljenim slavenskim skupinama. Nakon što su učenici sv. braće 885. godine bili prognani, a njihova djela u Moravskoj uništena, mogli su proširiti sadržaj ovih djela i u druge slavenske krajeve u koje su se zatekli, prije svega na područje hrvatskog primorja te Bugarskog carstva. Od djelovanja svete braće nadalje kršćanstvo, bilo istočno bilo ono zapadno, veoma je bitno utjecalo na poimanje i razvoj slavenskog identiteta. Djelo započeto svetom braćom nastavilo se njihovim učenicima među kojima su najduže djelovali sv. Kliment Ohridski i sv. Naum. Jedan u Ohridu, a drugi u Preslavu. Preko njih i njihovih učenika slavensko se bogoslužje i pismenost pod pokroviteljstvom cara Borisa I. Mihaela proširilo po Bugarskom carstvu. To je svakako moralo pridonijeti utvrđivanju i razvoju slavenskog identiteta na tom području. Djelatnost pak je nasljednika (ili već suvremenika) učenika svete braće dovela do stvaranja novog slavenskog pisma, naime ćirilice koja je danas jedna od bitnih obilježja identiteta svih pravoslavnih Slavena (ali ne samo; ćirilicom su se koristili i katolički Slaveni na području Hrvatske i Bosne, a koristili su je i Slaveni protestanti kojih je zanimala djelatnost među južnim Slavenima). Što se tiče djelatnosti koju su započela sveta braća, a nastavili njihovi učenici te kasniji nasljednici očuvan nam je dosta veliki broj dokumenata. Oni su nam ovdje bitni jer su s vremenom postali dio kulturnog blaga čitavog slavenstva i pojedinih slavenskih ljudstava. Možemo ih podijeliti na kanonske spomenike starocrkvenoslavenskog jezika (premda i one već sadrže neka obilježja kasnijih redakcija) i one pisane kasnijim redakcijama. Prvu skupinu čine sljedeći spomenici: *Kijevski listići, Praški ulomci, Zografsko evanđelje, Marijansko evanđelje, Assemanijevo evanđelje, Sinajski psaltir, Sinajski euhologij, Kločev glagolit, Ohridsko evanđelje, Rilski glagoljski listići, Grigorovičev list, Bojanski palimpsest, Zografsko evanđelje, Savina knjiga, Suprasaljski zbornik, Eninski apostol, Triodni fragment, Hilendarski listići, Ulomci evanđelja Undoljskog, Zografski listići, Makedonski ćirilski listići*. U drugu skupinu spadaju spomenici iz različitih crkvenoslavenskih redakcija; Češka redakcija uključuje *Reimsko evanđelje* (1395). Tragovi panonske redakcije vidljivi su u staroslovenskim *Brižinskim spomenicima*. Iznimno je bogata crkvenoslavenska baština u Hrvata. U hrvatsku redakciju crkvenoslavenskog spadaju *Bašćanska ploča, Bečki ulomci, Grškovičev apostol, Mihanovičev apostol, zatim Vrbnički brevijar, Vatikanski misal Illyrico 4* (1315), *Lobkovičev zbornik* (1359), *Misal kneza Novaka* (1368), *Brevijar Vida Omišljanina, Hrvojev misal* (1403-1404), *Misal 1483, Brevijar 1491, Misal Blaža Baromića* (1494), *Misal Pavla Modrušanina* (1528), *Brevijar Nikole Brozića* (1561), *Misal hruacki* (1531) i mnogi drugi. Posljednja je tiskana knjiga

na glagoljici bio misal iz 1905. godine. U bugarsko-makedonsku crkvenoslavensku redakciju (osim nekih od kanonskih starocrkvenoslavenskih spomenika) uvrštavaju se *Dobromirovo evanđelje*, *Ohridski praksapostol*, *Grigorovičev paramejnik*, *Trnovsko evanđelje*, *Bojanski palimpsest*, *Strumički praksapostol* i *Bojanski psaltir*. U srpsku redakciju ubrajaju se *Temnički natpis*, *Vukanovo evanđelje* i mnoga tetraevanđelja. Crkvenoslavenska djelatnost na poseban se način na prostore istočnih Slavena širila posredstvom bugarske i srpske redakcije. U istočnu odnosno rusku crkvenoslavensku redakciju ubrajaju se *Ostromirovo evanđelje*, *Svjatoslavov zbornik*, *Arhangeljsko evanđelje*, *Čudovski psaltir*. Nabrojanjem ovih dokumenata želimo pokazati kako veliko značenje su sveta braća imala i još uvijek imaju na čitavo slavenstvo, za stvaranje i njegovanje slavenskog identiteta u cjelini te kod pojedinih slavenskih ljudstava.

Kada govorimo o svetoj braći, moramo reći nešto i o njihovu štovanju. Što se tiče zapadne Crkve (kasnije Rimokatoličke) kanonizirao ih je već papa Ivan IX (914-928). Međutim na zapadu je njihovo štovanje ubrzo zamrlo te se tek povremeno budilo. Treba reći da se na zapadu, za razliku od kršćanskog istoka, k svetoj braći i slavenskom bogoslužju pa i prema samim Slavenima uvijek pristupalo sa veoma mnogo sumnje. Već su sveta braća sama morala dokazivati svoje pravovjere u Rimu te se zauzimati za pravo na bogoslužje na narodnom slavenskom jeziku. Najžešće su se za održanje ćirilometodskog slavenskog bogoslužja borili na području današnje Hrvatske. U Poljskoj se štovanje svete braće raširilo u 13. stol. Smatralo ih se apostolima Poljske te štovalo kao glavne zaštitnike biskupije u Gnieznu. Štovanje svete braće u Rimokatoličkoj Crkvi na svu se Crkvu proširilo tek nakon 1880. godine. Ponovnom buđenju kulta štovanja svete braće pomogli su i razni panslavenski pokreti tokom 19. stoljeća. Sveta su braća pri tome uvelike utjecala na slavensko shvaćanje samih sebe. Njihova djelatnost i utjecaji njihove djelatnosti još su se za Metodova života proširili na područje Češke, Panonije, područja današnje Hrvatske te na područje južne Poljske.. Stvoreni su praznici njima u čast. U Bugarskoj se 24. svibnja slavi praznik koji je poznat i pod imenom *Dan slavenske pismenosti*. Istog se dana u Makedoniji slavi *praznik svetih Ćirila i Metoda, slavenskih prosvjetitelja*. U Češkoj se svete braće i njihove misije prisjećaju 5. srpnja. Isto tako u Slovačkoj. U Rusiji se u njihovu čast 24. svibnja slavi *Dan slavenske pismenosti i kulture*. Nažalost praznik ovih svetaca nema istaknutije značenje kod ostalih pretežito rimokatoličkih Slavena. Osim praznika, njima u čast nazvane su brojna sveslavenska, kršćanska i prosvjetiteljska društva i ustanove diljem slavenskih zemalja. Svako se proučavanje slavenskih jezika započinje proučavanjem njihove djelatnosti. Tako oni stoje u temelju svih slavističkih studija. Bez njih bi današnja slavenska kultura bila nezamisliva. Na takav su način postali temeljni za oblikovanje i razvoj slavenskog identiteta. Njihovo je nasljeđe vidljivo i danas.

Napisavši prva djela na nekom slavenskom jeziku položili su temelje čitavoj kasnijoj slavenskoj književnosti ali i znanosti. Ostavili su iza sebe prvi slavenski književni jezik, kojeg je slavistička struka nazvala starocrkvenoslavenskim, a u suvremenim se izvorima zvaо naprosto slavenskim. Taj se jezik u pojedinim slavenskim zemljama razvijao dalje pa su tako nastale tzv. redakcije crkvenoslavenskog jezika. To su panonska, češka, hrvatska, bugarsko-makedonska, srpska te istočnoslavenska redakcija. Ono što je latinski jezik bio za Zapad to je crkvenoslavenski bio za (uglavnom) pravoslavni dio slavenstva. Ostavština nasljednika učenika svete braće dugo se čuvala po raznim, prvenstveno, pravoslavnim samostanima.

1. Povijest prošlih vremena (stcsl. Повѣсть временихъ лѣтъ)

Unutar crkvenoslavenske predaje o kojoj smo govorili više, djelovao je i autor djela Povijesti prošlih vremena. Ovaj se ruski ljetopis obično pripisivao monahu Nestoru koji je djelovao u Kijevu drugom polovinom jedanaestog i prvom polovinom dvanaestog stoljeća. Prema tome se postanak izvornog rukopisa, koji nam nažalost više nije dostupan, stavlja u to vrijeme (12. stol.). Najstariji dostupni prijepisi jesu tzv. *Lavrentinski kodeks* iz 1377. godine te *Hypatijevski kodeks* iz polovine 15. stoljeća. Pokrivaju povijesno razdoblje od 852. do 1100. godine. Najpotpunija inačica Lavrentinskog teksta bila je izdana 1846. godine, Hypatijevskog pak 1843. godine. Jezik je rukopisa ono što će slavistička struka kasnije nazvati istočnoslavenskom odnosno ruskom redakcijom crkvenoslavenskog. U Lavrentinskoj inačici teksta autor kaže:

бѣ ꙗзыкъ Словѣнескъ . ѿ племени Афетѣва . Нарци еже суть Словѣне . Во мнозѣхъ же времяхъ . сѣли суть Словѣни по Дунаеви гдѣ естъ ныне Оугорьска земла и Болгарьска . ѿ тѣхъ Словѣнъ разидошася по землѣ . и прозвашася именьи свѣими гдѣ сѣдше на которомъ мѣстѣ аeko пришедше сѣдоша на рѣцѣ иманемъ Марави и прозвашася Морави а друзии Чеси нарекоша а се ти же Словѣни Хрвати Бѣли и Серебъ и Хорутане Волхомъ бо нашедшемъ на Словѣни на Дунаискиа . [и] сѣдшемъ в ни . и насилцемъ имъ . Словѣни же вви пришедше сѣдоша на Вислѣ . и прозвашася Лахове . а ѿ тѣхъ Лаховъ прозвашася Полане . Лахове . друзии Лутичи . ини Мазовшане ини Поморане . такоже и ти Словѣне пришедше и сѣдоша по Днѣпру . и нарекошася Полане . а друзии Древлане зане сѣдоша в лѣсѣ а друзии сѣдоша межю Припетью и Двиною . и нарекошася Дреговичи . [ини сѣдоша на Двинѣ и нарекоша Полочане] рѣчки ради аже втечетъ въ Двину иманемъ Полота ѿ сеа прозвашася Полочане Словѣни же сѣдоша иколо езера Илмеря [и] прозвашася свѣимъ иманемъ и сѣлаша градъ и нарекоша и Новьгородъ . а друзии сѣдоша по Деснѣ и по Сѣли по Сулѣ и нарекоша Сѣверь . [и] тако разидеся Словѣньскый ꙗзыкъ тѣмже и грамота прозвася Словѣньскаа .

U ovom se izvoru prvi put jasno i jednoznačno vidi, da je najkasnije od 12. stoljeća postojala među Slavenima neka svijest o srodnosti svih Slavena i njihova

jezika. Autor ovog izvora pridržava se tipičnog za kršćansko srednjovjekovlje izvođenje nekog naroda od jednog od Noinih sinova, naime Jafeta. Slavene dovodi u vezu s antičkim keltskim vladarstvom Norik koje je kasnije bilo uključeno u Rimsko carstvo. Nalazilo se to vladarstvo na području današnje Austrije i Slovenije. Zašto ih izvodi upravo od tuda nije poznato. Nas više zanima ono što kaže dalje, naime da su Slaveni nakon nekog vremena naselili ono područje gdje su sada zemlje Ugarska i Bugarska. Na tome se u 19. stoljeću zasnivala tzv. dunavsko-panonska (balkanska) teorija o podrijetlu Slavena. Međutim, spominjanje tih dvaju područja kao stare domovine Slavena, možemo objasniti na drugačiji, mnogo prihvatljiviji, način. Naime u spominjanju zemalja Ugarske i Bugarske možda možemo prepoznati sjećanje na Velikomoravsku državu. Ono što takvu tezu dodatno potvrđuje može biti i to da nabrajajući Slavene na prvom mjesto stavlja upravo Moravljane. Podsjetimo da u vrijeme pisanja ovog ljetopisa Moravska država nije postojala već oko tri stoljeća. Dalje autor nabraja sve one, koji se u njegovo vrijeme smatraju Slavenima. Njemu su plemena toga naroda osim Moravljana još Česi, Bijeli Hrvati, Srbi, Karantanci, Lehi, Poljani, Ljutići, Mazovšani, Pomorani, Drevljani, Dregovići, Poloćani, Ilmski Slaveni i Severjani.

Autor je takvim nabranjem više-manje obuhvatio sve Slavene tj. istočne, zapadne i južne. Od velikog je značenja i to što spominje na kraju, naime da se tako razišao slavenski narod (izv. æзыкъ), te da se prema njemu i pismo nazvalo slavenskim. Sve nas ovo ponovo vraća u kontekst ćirilometodske baštine i baca novo svjetlo na značenje Moravske države i djela svete braće za čitavo slavenstvo. Možda bi smo u nekom smislu Moravsku državu mogli nazvati duhovnom i kulturnom majkom svih kasnijih slavenskih državnih tvorevina.

Svijest o općeslavenskom identitetu nalazimo i u južnoslavenskom izvoru iz 12. stoljeća. Sam je dokument poznat pod nekoliko naziva, naime *Kraljevstvo Slavena*, *Barski rodoslov* ili *Ljetopis popa Dukljanina*. U njemu također zapažamo očit trag ćirilometodske tradicije. Pretpostavlja se da je autor kao izvor koristio tzv. *Panonske legende* o sv. braći. U svoju priču o slavenskom kraljevstvu uključio je dakle sv. braću te moravskog kralja *Svętorъlka kojeg on naziva Svetopelek. Iz ovog možemo zaključiti da je nekakva svijest o jedinstvu odnosno srodnosti slavenstva u srednjem vijeku postojala i na ovom području južnih Slavena.

2. Emauski samostan ili *Na Slovaneh*

Još je jedan događaj u srednjem vijeku u svezi s ćirilometodskom predajom te očuvanjem i razvojem slavenske samosvijesti. Riječ je o djelatnosti Karla IV. cara Svetog rimskog carstva. Rođeno je ime ovog slavenskog vladara na carskom prijestolju bilo Vjenceslav. Po majčinoj je strani bio potomak loze Přemyslovića. Taj je vladar za slavenske benediktince 1347. godine u Pragu osnovao samostan Emaus, koji je kasnije postao poznat pod nazivom *Na Slovanech*. U samostan je pozvao benediktinske monahe iz Bosne, Srbije i

Bugarske. Tamo su bili i predstavnici istočnih Slavena. Car je u Emaus pozvao i hrvatske glagoljaše. Glagoljaška se predaja tamo njegovala do husitskih ratova (1419-1436). Ovdje valja spomenuti kako su na same reforme latinice Jana Husa (1369-1415) vjerojatno utjecali glagoljica i ćirilica. Prema načelu jedno slovo – jedan glas, koje je postojalo u spomenutim pismima, a nije bio poznato u latinicama zapada, uredio je ćešku latinicu. A na temelju ćeške latinice reformirane su i latinice južnih Slavena u 19. stoljeću. Reforma je svakako utjecala i na formiranje slovačkog pisma. Postoje mišljenja da je ćirilometodska predaja utjecala i na reformu poljske latinice. Spomenimo na ovom mjestu i glagoljašku predaju u Poljskoj. 1380. godine Konrad II. utemeljio je glagoljaški samostan u šlezijskoj Olešnici.

3. Legenda o Ćehu, Lehu i Rusu

S djelatnošću se Karla IV. povezuje i legenda o Ćehu i Lehu. Smatra se da je ovaj vladar potaknuo ćeškog kroničara Pribíka Pulkavu iz Radenína (umro 1380) da u svojoj *Ćeškoj kronici* fiksira legendu o ovoj dvojici braće u svoju kroniku. Ovime dolazimo do zadnje teme ovog članka do svojevrsnog *origo gentis* slavenskoga naroda. Rijeć je o legendi o Ćehu, Lehu i Rusu ili Mehu. Ta je legenda prvi put zabilježena u dokumentu koji se danas zove *Kronika wielkopolska* (lat. *Chronicum Poloniae*). Sam je dokument mogao nastati najranije u 13. stoljeću. Vjerojatno je kasnije bio dopunjavан. Donosimo njegov izvještaj o trojici braće u slovenskom prijevodu prema nama dostupnoj literaturi:

...Janusa, Jafetovega potomca. Iz teh Panoncev so izšli trije bratje, sinovi Pana, vladarja Panoncev, med katerimi je bilo prvorojencu ime Leh, drugemu sinu Rus, tretjemu pa Ćeh. Ti trije, ki so zaplodili potomstvo in svoj rod, so imeli tri kraljestva: Lehov, Rusov in Ćehov...

U vezi s slavenskim identitetom možemo navesti još:

[Slovanski jeziki] izvirajo iz govorice enega očeta Slava, od koder so tudi Slavani [v izvirniku Sławiane, op. prev.]; pri ćemer do danes niso prenehali uporabljati tega imena, kot prićajo imena: Tomislav, Stanislav, Janislav, Venceslav itd.

Iz navedenog proizlazi da je i među zapadnim Slavenima (u ovom slučaju Poljaka) bila kod određenog stanovništva već u 13. stol. prisutna svijest o bliskoj srodnosti triju velikih slavenskih ljudstava, naime Poljaka, Rusa i Ćeha. Tu istu priću ponavljaju i kasniji poljski kroničari poput Jana Długosza (1415-1480). On također prića o trojici braće, kojih pradomovinu smješta u Panoniju. Izvješća o tome gdje su srednjovjekovni slavenski pisci vidjeli slavensku pradomovinu također su za nas bitna. Na to ćemo se vratiti niže. Priću o trojici braće u srednjem vijeku donose nam i ćeški izvori. Ponekad iz tih prića izostaje brat Rus. Osim već spomenute *Pulkavine Kronike* (14. stol.) o njima govore i

Dalmilova Rimovana kronika (14. stol.) te *Chronica Boemorum* (12. stol.) Kozme Praškog. Te nam legende u nešto drugačijoj inačici vjerojatno na temelju raznih narodnih priča donosi Alois Jirásek krajem 19. stoljeća u svom djelu *Staré pověsti české*. Legenda je u 19. stoljeću poznata i iz hrvatskih krajeva oko Krapine te iz okolice Poljica. Budući da su ova izvješća kasnija, njima se ovdje nećemo detaljnije baviti. Vratimo se *Pulkavinoj kronici*. Poput autora *Povijesti prošlih vremena* te mnogih drugih i on korijene Slavena traži najprije u Sinaru (drevnom Šumeru) prema biblijskoj predaji. U slavenske zemlje ubraja Bugarsku, Rusiju, Srbiju, Dalmaciju, Hrvatsku, Bosnu, Karantaniju, Istru i Kranjsku. Pretežito se radi o južnoslavenskim zemljama. Praoca Čeha i njegova brata Leha stavlja u zemlju koju naziva Hrvatskom. Dalje opisuje kako su njihovi slavenski potomci naselili Poljski, Rusiju, Pomorje, Kašubiju, Moravsku te zemlje polapskih Slavena. Kod njega su u slavensku priču po prvi put uključeni i najzapadniji Slaveni. Zanimljivo je da u izvješću koju nam donosi ne govori o slavenskim jezicima već o slavenskom jeziku (radi se o 14.stol.). Svoju priču zaokružuje tvrdnjom da su sve to slavenske zemlje koje oni do dana današnjeg naseljavaju. Zanimljivo je da se priča o trojici braće često povezuje s hrvatskim toponimom. Dok su je srednjovjekovni izvori povezivali s povijesnom Hrvatskom na jugu Alois Jirásek ju je povezao s tzv. *Bijelom Hrvatskom* na Karpatima. On kaže *Za tatrami, v rovinách při řece Visle rozkládala se od nepaměti charvátska země, část prvotní veliké vlasti slovanské*. Premda je to djelo 19. stoljeća pa je prema tome i pod izvjesnim utjecajem romantizma, može nam poslužiti u našoj tvrdnji. Smatramo da se prvotni hrvatski toponim možda doista odnosio na Karpatsko gorje. Možda je bio u svezi s nazivom kojeg Karpatima daje germanska *Hervarar saga*, naime *Harvaða fjöllum*. Kasnije legende o trojici braće na južnu bi Hrvatsku bile prenesene tek nakon što se izgubilo ili zamaglilo sjećanje na Bijelu Hrvatsku, a jedina Hrvatska s kojom su ih mogli povezati ostala je ona na jugu. Zanimljivo je također da svi ti izvori slavensku koljevku smještaju na jug odnosno u Panoniju i uz Dunav. Pojavljuje se pitanje čemu je to tako. Naša je pretpostavka da se radi o izbljedjelom sjećanju na Velikomoravsku kneževinu i na onu kulturnu razinu o kojoj smo govorili, a na koju su je podigla sveta braća. Međutim ova se pretpostavka za sad ne može nikako provjeriti te ona ostaje upravo na razini, prema našem mišljenju vjerojatne, pretpostavke. Svakako bi tu temu valjalo dublje proučiti u nekom opsežnijem radu.

Što je zajedničko svim gore obrađivanim srednjovjekovnim izvorima? Čini se da su sve njih napisali ljudi iz redova svećenstva, bilo istočnog (pravoslavnog) bilo zapadnog (rimokatoličkog) kršćanstva. Na taj bismo način svećenstvo mogli nazvati čuvarima i prenositeljima sveslavenskog identiteta. Njihovo su djelo nastavili brojni preteče panslavizma u novom vijeku poput Vinka Pribojevića (1450-1532), Mavro Orbini (1563-1614), Juraj Križanić (1618-1683), a u novije. Razvoj tih ideja dalje su razvijali panslavenski i mnogi drugi slavenski rodoljubni pokreti sve do 20. stoljeća. Krajem 20 i početkom 21.

stoljeća ponovo su po raznim slavenskim zemljama oživjela brojna gibanja koja dalje čuvaju slavenski identitet kako se ne bi izgubio u suvremenom globalizmu.

Pitanje kolikog je utjecaja svijest o srodnosti Slavena u srednjem vijeku imala na prosječnog običnog čovjeka onog doba. Vjerojatno nikakvog ili vrlo mali utjecaj, ali zacijelo bi Slaven iz Rusije prepoznao Slavena iz Hrvatske kao nekog bliskog čim bi čuo kako govori. Jedan nam je takav zapis čak poznat. Možda nam uvid u situaciju može pružati *Dnevnik o putovanju metropolita Izidora*. To je djelo nastalo između 1437. i 1439. godine. Pišući u prolaženju kroz hrvatske krajeve autor kaže da tamo žive *Hervatjani, jezik kao ruski, a vjera latinska*.

4. **Rerum Moscovitiarum comentarii**

Za kraj spomenimo još jedno djelo pisano neslavenskim perom nakon završetka srednjega vijeka. Radi se o djelu *Rerum Moscoviticarum comentarii* baruna Sigismunda von Herbersteina (1486-1566), habsburškog poslanika na moskovskom dvoru. On u početku svog djela govoreći o ranoj ruskoj povijesti ponavlja ono što se spominje u *Povijesti prošlih vremena*. I njemu je slavenski jezik jedan (16. stol!). Primjećuje da je on veoma raširen. Govori kako se tim jezikom koriste Dalmatinci, Bošnjaci, Hrvati, Istrani, Karni, Kraševci, Kranjci, Korošci, Štajerci, Mizijci, Srbi, Bugari i drugi koji naseljavaju prostore do Carigrada, zatim Česi, Lužičani, Šlezijci, Moravljani, oni u Ugarskoj (preci Slovaka), Poljaci i Rusi te oni Slaveni koji žive uz rijeku Labu (njem. Elbe). Kaže kako se svi ti drže za Slavene. Identitet im je slavenski. On nam zapravo donosi najširu sliku o Slavenima, u koju su ubrojani preci svih današnjih Slavena, ali i onih polapskih kojih više nema. Zanimljivo je kako u uvodu navodi da mu je u razumijevanju ruskog ili moskovskog jezika vrlo mnogo pomogao slovenski i da mu je jako sličan. Sigismund se naime rodio u Vipavi na području današnje Slovenije. Tamo je proveo svoje djetinjstvo te se dobro upoznao s tamošnjim slovenskim govorom.

5. **Zaključak**

Svijest o općeslavenskom identitetu u slavenskim povijesnim izvorima javlja se najranije u 9. stoljeću i u svezi je s djelatnošću sv. Konstantina Ćirila i Metoda. Više nam detalja o njoj donosi ruska kronika *Povijest prošlih vremena*. Ono je ujedno i prvo djelo iz istočnog slavenskog područja koje nam svjedoči o povezanosti i proširenosti Slavena. Svijest o srodnosti svih Slavena javlja se u izvorima i kod zapadnih Slavena i to od 12. odnosno 13. stoljeća nadalje. Ona se javlja u svezi s *Legendama o Čehu, Lehu i Rusu*. Ta je svijest prisutna i kod južnih Slavena najkasnije od 12. stoljeća. Na poseban su način čuvari slavenskog identiteta bili katolički i pravoslavni svećenici koji su uglavnom i autori povijesnih izvora koje smo obrađivali. Svijest o srodnosti sviju Slavena postojala je dakle već u srednjem vijeku, a takvo se shvaćanje moglo temeljiti prvenstveno na jeziku na kojeg se kroz to razdoblje gledalo kao na jedan slavenski jezik.

Stanovitu ulogu razvoju slavenskog identiteta zacijelo je pružala i slavenska origo gentis.

Bibliografija:

Izvori:

1. Dolinar, France. *Acta Ecclesiastica Sloveniae, sv. 7, Sveta brata Ciril in Metoda v zgodovinskih virih ob 1100 letnici Metodove smrti. v. 1.* Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkve, 1985.
2. *Hervarar saga (Sága o Hervaře).* Preveo i priredio Jan Kozák. Praha: Hermann & synové, 2008.
3. Jirásek, Alois. *Stare pověsti české (Výbor).* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.
4. *Ljetopis popa Dukljanina: latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i „hrvatska kronika“.* Preveli Stjepan Mencinger i Vjekoslav Štefanić. Priredio Vladimir Mošin. Zagreb: Matica Hrvatska, 1950.
5. *Повѣсть временных лѣтъ* [online]. Kiev, Історія України IX-XVIII ст., 2005. (<http://litopys.org.ua/lavrlet/lavr01.htm>) pristup 2.4.2017.)
6. *Повѣсть временных лѣтъ (The Russian Primary Chronicle).* Preveli i priredili Samuel Hazzard i Olgerd P. Shebowitz-Wetzor. Cambridge: Crimison printing company, 1953.
7. Pulkava, Přibík z Radenína. *Kronika česká.* Kroniky doby Karla IV. Priredile Marie Bláhova i Jana Zachová. Praha: Svoboda, 1987.
8. Herberstein Sigismund. *Moskovski zapiski.* Preveo i priredio Ludovik Modest Golia. Ljubljana: Slovenska matica, 2001.

Literatura:

1. Babič, Vanda. *Učbenik stare cerkvene slovanščine.* Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2008.
2. Damjanović, Stjepan. *Slovo iskona, Staroslavenska/starohrvatska čitanka.* Zagreb: Matica Hrvatska, 2012.
3. Encyclopedia Britannica, s. v. „Saints Cyril and Methodius“.
4. <https://www.britannica.com/biography/Saints-Cyril-and-Methodius> (pristup 2.4.2017.)
5. Łowmiański, Henryk. „Kiedy powstała Kronika Wielkopolska?“. *Przegląd Historyczny* 51/2 (1960), 398-410.
6. New world encyclopedia, s. v. „Saints Cyrill and Methodius“.
http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Saints_Cyril_and_Methodius (pristup 2.4.2017.)
7. Pekar, Athanasius. *Veneration of SS Cyril and Methodius* [online]. Pittsburgh: Byzantine Seminary Press, 1969.
8. (<http://www.carpatho-rusyn.org/spirit/chap8.htm>. Pristup 2.4.2017)

9. Prosperov Novak, Slobodan. *Slaveni u renesansi*. Zagreb: Matica hrvatska, 2009.
10. Popowska-Taborska, Hanna. Zgodnja zgodovina Slovanov v luči njihovega jezika. Prevela Karmen Kenda-Jež. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005.
11. Rotar, Janez. „Viri Trubarjevega poimenovanja dežel in ljudstev in njegova dediščina.“ *Zgodovinski časopis* 3 (1988): 315-361.
12. Moszyński, Leszek. *Wstęp do filologii słowiańskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA. Wydanie 2 uaktualnione, 2006.
13. Spajić-Vrkaš, Vedrana, Mislav Kukoč i Slavica Bašić. *Obrazovanje za ljudska prava I demokraciju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, 2001.